

۱۳۸۰ / ۴ / ۳۰

بسم الله الرحمن الرحيم

بررسی تأثیر مخارج دولت بر مصرف و سرمایه گذاری بخش خصوصی:
مورد ایران (۱۳۷۶-۱۳۴۷)

بوسیله

سید جواد حسینی

پایان نامه

ارائه شده به معاونت تحصیلات تکمیلی به عنوان بخشی از فعالیتهای
تحصیلی لازم برای اخذ درجه کارشناسی ارشد

در رشته

برنامه ریزی سیستمهای اقتصادی

از

دانشگاه شیراز

شیراز، ایران

012838

ارزیابی و تصویب شده توسط کمیته پایان نامه با درجه : **بسیار خوب**

امضاء اعضاء کمیته پایان نامه :

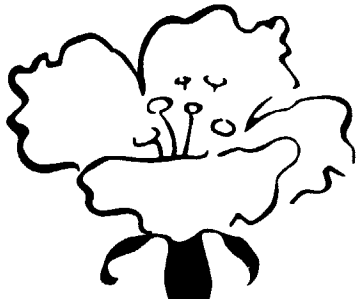
..... دکتر ابراهیم هادیان، استادیار بخش اقتصاد (رئیس کمیته)

..... دکتر غلامعلی شرزه ای، دانشیار بخش اقتصاد

..... دکتر کریم اسلاملوئیان، استادیار بخش اقتصاد

فروردین ۱۳۸۰

۳۶،۹۳

تقدیم به

پدرم به خاطر مهربانیش

مادرم به خاطر دلسوزیش

و

برادرانم به خاطر محبتشان

سپاسگزاری

سپاس بیکران خداوند توانا را که از جمله نعمات ، نعمت اندیشیدن عطا فرمود.

اکنون که این رساله به اتمام رسیده است بر خود لازم می دانم از پدر و مادر دلسوزم و برادران عزیزم که در مدت تحصیلاتم مشوق و یاری دهنده من بودند تشکر کنم. از زحمات استاد راهنمای خود جناب آقای دکتر هادیان که بدون مساعدت ایشان انجام این رساله میسر نبود، تشکر نموده و از توجهات و ارائه نظرات اساتید مشاور خود جناب آقایان دکتر شرزه ای و دکتر اسلاموئیان سپاسگزاری و قدردانی می نمایم.

چکیده

بررسی تأثیر مخارج دولت بر مصرف و سرمایه گذاری بخش خصوصی:
مورد ایران (۱۳۷۶-۱۳۴۷)

بوسیله

سید جواد حسینی

هدف اصلی این رساله بررسی تأثیر مخارج دولت بر مصرف و سرمایه گذاری بخش خصوصی در اقتصاد ایران می باشد. برای دستیابی به این هدف ابتدا الگویی مشتمل بر سه معادله رفتاری شامل مخارج مصرف خانوار شهری، مخارج مصرف خانوار روستائی و سرمایه گذاری بخش خصوصی تدوین و طراحی و با استفاده از داده های سالیانه ایران برای دوره زمانی ۱۳۴۷-۱۳۷۶ برآورد گردیده است. تخمین ضرائب الگوها با استفاده از روش برآوردگر الگوهای خود توضیح با وقفه های گسترده (ARDL) صورت گرفته است. نتایج حاصل از برآورد الگوهای بکار گرفته شده به شرح ذیل می باشد:

۱- در تابع مخارج خانوار شهری کشش مصرف خانوار شهری نسبت به مخارج جاری و عمرانی دولت در بلند مدت و کوتاه مدت به ترتیب بیانگر اثر جایگزینی و اثر مکملی می باشد.

۲- در تابع مخارج خانوار روستائی کشش مصرف خانوار روستائی نسبت به مخارج جاری دولت در بلند مدت و کوتاه مدت بیانگر اثر مکملی بوده و نسبت به مخارج عمرانی دولت در بلند مدت و کوتاه مدت نمی توان اظهار نظر نمود.

۳- در تابع مخارج سرمایه گذاری کشش سرمایه گذاری نسبت به مخارج عمرانی دولت در بلند مدت و کوتاه مدت بیانگر اثر مکملی و اثر مخارج جاری دولت در بلند مدت و کوتاه مدت بر سرمایه گذاری چندان آشکار و روشن نیست.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
هفت	فهرست جداول
۱	فصل اول- مقدمه
	فصل دوم- مروری بر مطالعات انجام شده
۴	۱-۲ مقدمه
	۲-۲ مطالعات انجام شده در مورد رفتار مصرف بخش خصوصی
۴	در سایر کشورها
۱۳	۳-۲ مطالعات انجام شده در مورد رفتار مصرف بخش خصوصی در ایران
	۴-۲ مطالعات انجام شده در مورد رفتار سرمایه گذاری بخش خصوصی
۱۷	در سایر کشورها
	۳-۲-۲ مطالعات انجام شده در مورد رفتار سرمایه گذاری بخش خصوصی در ایران
۲۴	فصل سوم- مبانی نظری و ساختار الگو
۲۷	۱-۳ مقدمه
۲۸	۲-۳ مبانی نظری مخارج مصرفی بخش خصوصی در ادبیات اقتصادی
۳۲	۳-۳ مبانی نظری سرمایه گذاری در ادبیات اقتصادی
۳۷	۴-۳ ساختار الگو
۳۸	۱-۴-۳ تابع مخارج مصرفی بخش خصوصی
۳۹	۲-۱-۴-۳ تابع مخارج مصرف خانوار شهری
۴۰	۲-۱-۴-۳ تابع مخارج مصرف خانوار روستائی

۴۲.....	۲-۴-۲ تابع مخارج سرمایه گذاری بخش خصوصی
	فصل چهارم- نتایج برآورد معادلات
۴۵.....	۱-۴ مقدمه
۴۵.....	۲-۴ مبانی نظری روش برآورد الگوها
۵۰.....	۳-۴ بررسی آزمون ریشه واحد
۵۱.....	۴-۴ نتایج مربوط به آزمون ریشه واحد
۵۴.....	۵-۴ آزمون همجمعی الگوهای پویا
۵۵.....	۶-۴ برآورد تابع مخارج مصرف خانوار شهری
۶۱.....	۷-۴ برآورد تابع مخارج مصرف خانوار روستائی
۶۵.....	۸-۴ برآورد تابع مخارج سرمایه گذاری بخش خصوصی
۷۲.....	فصل پنجم- خلاصه و نتایج
۷۸.....	ضمیمه آماری
	منابع
۸۱.....	منابع فارسی
۸۳.....	منابع انگلیسی
	چکیده و عنوان به زبان انگلیسی

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۵۲	جدول شماره (۱-۴)
۵۳	جدول شماره (۲-۴)
۵۵	جدول شماره (۳-۴)
۵۶	جدول شماره (۴-۴)
۵۹	جدول شماره (۵-۴)
۶۲	جدول شماره (۶-۴)
۶۴	جدول شماره (۷-۴)
۶۶	جدول شماره (۸-۴)
۶۹	جدول شماره (۹-۴)

فصل اول

مقدمه

فعالیت دولتها در زمینه مسائل اقتصادی تا قبل از جنگ جهانی اول بسیار محدود و حجم مخارج عمومی خیلی پائین بود، زیرا طبق دیدگاه اقتصاددانان کلاسیک دولت تنها عهده دار نظم عمومی و مجری عدالت اجتماعی بود. این حجم مالی اندک نمی توانست آثار قابل ملاحظه ای از نظر سیر تحول اقتصادی از خود به جای گذارد. با وقوع جنگ جهانی اول دخالت در اقتصاد رواج پیدا کرد تا اینکه در سال ۱۹۳۰ بحران عظیمی اقتصاد کشورهای آمریکا و اروپا را وارد مرحله تازه ای نمود. رکود پی در پی در کشورهای مختلف نظریه دانشمندان کلاسیک را که معتقد به عدم دخالت دولت در اقتصاد و عدم بروز رکود و بحران بود مورد تردید قرار داد تا اینکه کینز در سال ۱۹۳۶ نظریات خود را در کتابی تحت عنوان نظریه عمومی اشتغال، بهره و پول عنوان نمود و دخالت دولت را در زمینه مسائل اقتصادی برای رفع بحران الزامی دانست.

امروزه در تمامی کشورها، برای دولتها وظایف اقتصادی گوناگونی پیش بینی شده است که در انجام این وظایف مجبورند مخارج و هزینه های سنگین را متحمل شوند. دولت می تواند برای تأمین مخارج عمومی خود، منابع مالی خویش را به اندازه کافی از طریق مالیاتها، انتشار پول، استقراض و غیره افزایش دهد.

در اقتصاد بخش عمومی، تقسیم بندی مخارج عمومی به شیوه های گوناگون صورت گرفته است. بر اساس یکی از این روشها می توان آن را به سه گروه زیر تقسیم کرد:

۱) مخارج جاری ۲) مخارج سرمایه ای ۳) مخارج انتقالی

مجموع مخارج جاری و سرمایه ای دولت را در اصطلاح، خریدهای دولت می نامند. مخارج جاری دولت در حقیقت مخارجی است که بطور کلی در زمان جاری منافعی ایجاد نمی کند و می توان آنرا مخارج مصرفی دولت تلقی کرد. از جمله این نوع مخارج، مزد و حقوق پرداختی کارکنان دولت است.

مخارج سرمایه ای یا عمرانی دولت، در حقیقت مخارجی است که در آینده کسب درآمد می کند. این سرمایه گذاری ها شامل ماشین آلات، ساختمان و طرح های مختلف عمرانی و غیره می شود که اغلب منافع ناشی از آن در آینده قابل حصول است.

مخارج انتقالی، مخارجی است که به تولید کالا و عرضه خدمات ارتباط ندارد. بلکه به صورت یک طرفه از جانب دولت به افراد و واحدهای مختلف پرداخت می شود. کمکهای بلا عوض و سوبسیدهای گوناگون در این گروه قرار می گیرند. با توجه به نقش دولت در اقتصاد به نظر می رسد نوعی رابطه منطقی بین رفتار بخش خصوصی و مخارج دولت وجود داشته باشد.

مخارج دولت دو اثر عمده بر مخارج بخش خصوصی دارد. اثر مکملی و اثر جانشینی و تأثیر آن بر تقاضای کل نیز به اندازه این دو اثر بستگی دارد.

گسترش مخارج دولت از یک طرف باعث کاهش نیازهای مخارج بخش خصوصی گردیده و از طرف دیگر بواسطه افزایش تقاضای کل می تواند افزایش سطح تولید بخش خصوصی را بدنبال داشته باشد. بدین معنی که مخارج دولت بویژه سرمایه گذاری توسط دولت در زمینه های زیربنایی باعث می شود که بخش خصوصی برای مقدار مشخصی محصول، سرمایه کمتری لازم داشته باشد. بر اساس همین دیدگاه بسیاری از سیاست گذاران و تحلیل گران در کشورهای در حال توسعه معتقدند که مخارج دولتی (بخصوص مخارج سرمایه ای دولت) اثر تشویقی عمده و قابل ملاحظه ای بر مخارج بخش خصوصی (بویژه سرمایه گذاری بخش خصوصی) خواهد داشت که به آن اثر مکملی گویند. در مقابل اثر جانشینی جبری به وضعیتی در اقتصاد اطلاق

می‌شود که تأثیر افزایش مخارج دولت بر تولید ملی، بطور کامل یا ناقص با کاهش مخارج بخش خصوصی خنثی شود.

اقتصاد دانان پول‌گرا - نوکلاسیک دیدگاه اقتصاد دانان کینزی را مورد انتقاد قرار داده و مدعی شدند که تحلیل ضریب افزایش مخارج دولت توسط کینز اشتباه یا حداقل ناکامل است. اگرچه مباحثی که کینز در کتاب معروف نظریه عمومی مطرح نمود مربوط به دوران کساد و عدم اشتغال اقتصاد بود، با این وصف، پول‌گرایان مدعی اند که پدیده جاننشینی جبری حتی در هنگامی که منابع استفاده نشده در اقتصاد وجود دارد، رخ می‌دهد. به نظر ایشان عوامل مختلفی منجر به کاهش ضریب افزایش کینزی می‌گردد. تغییرات در مخارج دولت ممکن است سطح قیمت‌ها، سطح نرخ بهره، ارز، یا حتی ترکیبی از آنها را تحت تأثیر قرار دهد و موجب پدیده جایگزینی جبری گردد.

با توجه به اهمیت نقش دولت در اقتصاد ایران در این رساله اثر مخارج دولت (جاری و عمرانی) بر مصرف و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی در اقتصاد ایران مورد مطالعه قرار گرفته است. بدین منظور ابتدا مروری بر مطالعات انجام یافته در کشورهای جهان و همچنین در ایران صورت گرفته و سپس مبانی نظری و ساختار الگوهای بکار گرفته شده مطرح خواهد شد. با استفاده از الگوهای مزبور می‌توان اثر مخارج جاری و عمرانی دولت بر مصرف و سرمایه‌گذاری بخش خصوصی را مورد مطالعه قرار داد. پس از برآورد ضرائب الگوهای مورد نظر با استفاده از روش برآوردگر الگوهای خود توضیح با وقفه‌های گسترده (ARDL)، نتایج حاصل از برآورد ضرائب بررسی و تفسیر می‌گردد. نتیجه‌گیری، جمع‌بندی و پیشنهادات قسمت آخر رساله را تشکیل می‌دهند.

فصل دوم مروری بر مطالعات انجام شده

۲-۱- مقدمه

در زمینه اثرات مخارج دولت بر مخارج مصرف و سرمایه گذاری بخش خصوصی مطالعات تجربی متعددی انجام گرفته است. در این قسمت به بررسی آنها در سایر کشورها و ایران خواهیم پرداخت.

۲-۲ - مطالعات انجام شده در مورد رفتار مصرف بخش خصوصی در سایر کشورها

راجر سی کورمندی^۱ (۱۹۸۳)، در تحقیق خود که تحت عنوان ((بدهی دولت، هزینه دولت و رفتار بخش خصوصی)) می باشد به بررسی رفتار مصرفی بخش خصوصی در آمریکا پرداخته است. این تحقیق که بیشتر جنبه بنیادی دارد تا کاربردی، رفتار مصرف - پس انداز بخش خصوصی را که بر اساس ارزیابی عقلایی آنها از نتایج سیاست مالی می باشد، بررسی نمود. او بر اساس فرضیه درآمد دائمی^۲ رفتار مصرف خصوصی را طی دوره ۱۹۳۰-۷۶ بوسیله معادلات زیر آزمون نمود:

$$PC_t = a_0 + a_{11}Y_t + a_{12}Y_{t-1} + a_2GS_t + a_3W_t + a_4TR_t + u_t$$

$$\Delta PC_t = \alpha_1 \Delta Y_t + \alpha_2 \Delta Y_{t-1} + \alpha_3 \Delta GS_t + \alpha_4 \Delta W_t + \alpha_5 \Delta TR_t + u_t$$

^۱ - Roger C. Kormendi

^۲ - Permanent income hypothesis

که در آن PC_t مصرف خصوصی، Y_t تولید خالص ملی، W_t کل ثروت بخش خصوصی، TR_t پرداختهای انتقالی و GS_t مخارج دولت برای کالا و خدمات و Δ بیانگر تفاضل مرتبه اول متغیرها است. معادلات به روش حداقل مربعات معمولی (OLS) و روش حداقل مربعات تعمیم یافته (GLS) تخمین زده شده اند

نتایج تخمین بصورت جدول زیر است:

متغیر وابسته مصرف خصوصی (PC و ΔPC) است.

روش آزمون	Y_t	Y_{t-1}	GS_t	W_t	TR_t	R^2
OLS	۰/۳۱ (۱۵/۱)	۰/۰۳ (۱/۵)	-۰/۲۲ (-۱۴/۱)	۰/۰۴۶ (۱۸/۱)	۰/۶۳ (۷/۵)	۰/۹۹
GLS	۰/۳۲ (۱۶/۴)	۰/۰۲ (۱/۵)	-۰/۲۲ (-۱۳/۶)	۰/۰۴۴ (۱۱/۸)	۰/۶۹ (۶/۱)	۰/۹۹
first difference	۰/۳۲ (۱۳/۸)	۰/۰۲ (۱/۷)	-۰/۲۳ (-۱۲/۲)	۰/۰۴۰ (۵/۸)	۰/۶۷ (۴/۸)	۰/۸۸

* مقادیر داخل پرانتز آماره t رانشان می دهند.

معادله دیگری را که برآورد نموده به قرار زیر می باشد:

$$\Delta PC_t = a_0 + a_{11}\Delta Y_t + a_{12}\Delta Y_{t-1} + a_2\Delta GS_t + a_3\Delta W_t + a_4\Delta TR_t + a_5\Delta TX_t + a_6\Delta RE_t + a_7\Delta GINT_t + u_t$$

که در آن TX_t کل مالیات دریافتی دولت، RE_t سود تقسیم نشده شرکتها، $GINT_t$ بهره خالص پرداختی بوسیله دولت می باشد. معادله به روش حداقل مربعات معمولی (OLS) تخمین زده شده است. نتایج تخمین بصورت زیر است:

متغیر وابسته مصرف خصوصی (ΔPC) است.

روش آزمون	ΔY_t	ΔY_{t-1}	ΔGS_t	ΔW_t	ΔTR_t	ΔTX_t	ΔRE_t	$\Delta GINT_t$	R^2
OLS	۰/۲۹ (۶/۵)	۰/۰۴ (۱/۸)	-۰/۲۲ (-۱۱/۸)	۰/۰۴۰ (۵/۵)	۰/۷۲ (۴/۵)	۰/۰۶ (۰/۷)	۰/۱۰ (۰/۸)	-۰/۳۰ (۰/۸۲)	۰/۸۹

* مقادیر داخل پرانتز آماره t را نشان می دهند.

نتایج وی نشان داد که اثر جایگزینی مخارج دولت بر مصرف خصوصی وجود دارد.

بلادی و لیون^۱ (۱۹۸۹)، در مطالعه ای تحت عنوان ((مخارج دولت و اثر جایگزینی از پیش تعیین شده^۲: یک آزمون)) به بررسی اثر هزینه های دولت روی مخارج مصرفی بخش خصوصی، برای ایالات متحده پرداختند. توابع مصرف پیشنهادی آنها که از یک فرآیند حداکثر سازی مطلوبیت بدست آمده بصورت زیر است:

$$C_t = \alpha + \beta y_t^* + \gamma r_t^* + \delta G_t^*$$

$$C_t = \alpha + \beta y_t^* + \gamma r_t^* + \phi P_t^*$$

که y_t^* درآمد قابل تصرف پیش بینی شده، r_t^* نرخ بهره پیش بینی شده، G_t^* مخارج دولت بصورت پیش بینی شده و P_t^* قیمت کالاهای عمومی برحسب قیمت کالاهای مصرفی خصوصی می باشند.

از آنجائیکه متغیرهای فوق بصورت انتظاری هستند (مستقیماً قابل مشاهده نیستند) بایستی به مقادیر قابل برآورد تبدیل شوند. برای این کار انتظارات تطبیقی بصورت زیر پذیرفته شده است:

$$y_t^* - y_{t-1}^* = \psi (y_t - y_{t-1}) \quad 0 < \psi < 1$$

با تبدیل و جایگذاری روابط، می توان توابع مصرف زیر را که بر اساس داده های قابل مشاهده است، استخراج نمود:

^۱ - Beladi and Lyon

^۲ - The ex- ante crowding out

$$C_t = \alpha \psi + \beta \psi y_t + \gamma \psi r_t + \delta \psi G_t + \phi \psi P_t + (1 - \psi) C_{t-1}$$

$$\ln C_t = \alpha' \psi' + \beta' \psi' \ln y_t + \gamma' \psi' \ln r_t + \delta' \psi' \ln G_t + \phi' \psi' P_t + (1 - \psi') C_{t-1}$$

تخمین کوتاه مدت توابع فوق با استفاده از متغیرهای ابزارهای و بکارگیری روش حداقل مربعات معمولی بصورت زیر بدست آمده است^۱:

$$C_t = 35/711 + 12/41y_t + 4/41r_t - 0/47G_t - 12/8P_t + 988C_{t-1}$$

(1/98) (2/26) (.77) (-1/07) (-1/31) (2/4)

$$\ln C_t = -.221 + .217 \ln y_t + .12 \ln r_t + .004 \ln G_t$$

(-.17) (.31) (.41) (-4/12)

$$-.175 \ln P_t + .107 \ln C_{t-1}$$

(-.85) (1/85)

توابع مصرف بلند مدت نیز به طریق زیر بدست آمده است:

$$C_t = 112/6 + 924y_t + 2/677r_t - 0/204G_t - 118/7P_t$$

$$\ln C_t = -.777 + 924 \ln y_t + .121 \ln r_t - .022 \ln G_t - .752 \ln P_t$$

نتایج نشان می دهد چه در کوتاه مدت و چه در بلند مدت افزایش هزینه های دولت، مخارج مصرفی بخش خصوصی را کاهش خواهد داد. ارکین بایرام^۲ (۱۹۹۰)، در مطالعه ای تحت عنوان ((اندازه دولت و رشد اقتصادی: تجربه آفریقا، ۸۵-۱۹۶۰)) به بررسی تأثیر افزایش مخارج دولت بر رشد اقتصادی در ۲۰ کشور آفریقایی می پردازد. مدلی که وی برای این بررسی در نظر گرفت به قرار زیر می باشد:

۱- اعداد داخل پرانتز آماره t را نشان می دهند.

^۲ - Erkin Bairam

$$I_t = A e^{\pi t} Y_t^\varepsilon (P_{ct}/P_{it})^\varphi G_t^\phi \quad (1) \quad A, B, \varepsilon, \delta, \varphi > 0$$

$$C_t = B e^{\tau t} Y_t^\delta (P_{ct}/P_{it})^\mu G_t^\rho \quad (2) \quad \pi, \tau, \phi, \rho \geq 0 \quad \mu < 0$$

$$Y_t = I_t + C_t + G_t + X_t - M_t \quad (3) \quad \pi, \tau, \phi, \rho < 0$$

که متغیرهای Y_t ، G_t ، I_t ، C_t ، X_t ، M_t و (P_{ct}/P_{it}) به ترتیب درآمد کل (GDP)، مخارج دولت، سرمایه گذاری دولت، مصرف خصوصی، صادرات، واردات و نسبت قیمت نسبی مصرف خصوصی به سرمایه گذاری خصوصی می باشند. همانطور که در معادلات بالا مشاهده می شود وی توابع سرمایه گذاری و مصرف را به صورت نمایی و تابعی از مخارج دولت در نظر گرفته است. سپس آنها را به صورت لگاریتمی درآورده و در لگاریتم اتحاد درآمد ملی قرار می دهد. در ادامه با گرفتن دیفرانسیل مرتبه اول، متغیرها را بصورت رشد نشان می دهد. بنابراین وی ابتدا به بررسی تأثیر رشد مخارج دولت بر رشد مخارج مصرفی و سرمایه گذاری بخش خصوصی پرداخته و آنگاه تأثیر رشد مخارج دولت بر رشد اقتصادی را با قرار دادن معادلات رشد مصرف و سرمایه گذاری بخش خصوصی در معادله رشد اتحاد درآمد ملی بدست آورده و محاسبه می نماید.

تخمین توابع لگاریتمی مصرف و سرمایه گذاری بخش خصوصی بر اساس روش حداقل مربعات معمولی و حداکثر درست نمایی^۱ انجام گرفته است. نتایج نشان می دهد که در ۱۱ کشور آفریقایی، افزایش مخارج دولت اثر زیان آوری بر رشد اقتصادی داشته و حال آنکه در ۹ کشور دیگر افزایش مخارج دولت اثر مثبتی بر رشد اقتصادی دارد و برای تسریع در رشد اقتصادی نیاز به حضور بیشتر دولت از طریق افزایش مخارج دولت می باشد. همچنین تأثیر مخارج دولت از کشوری به کشور دیگر متفاوت بوده و نمی توان به یک نتیجه گیری کلی و عمومی دست یافت.

^۱ - Maximum likelihood technique